

Смирнов О. О., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Сойко І. М. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглянуто моделювання диференційованого та генералізованого рівнів стратегії формування педагогічних компетентностей майбутніх учителів початкової інклюзивної школи. Проведено диференціацію рівнів впливу серед майбутніх учителів початкової школи та вчителів початкової школи, з метою досягнення максимальної ефективності формування інклюзивної компетентності. Розкрито процес розвитку і застосування сформованих ключових компетентностей у практичній діяльності студентів.*

***Abstract.** The article deals with the modeling of differentiated and generalized levels of forming pedagogical competences strategy of future primary inclusive school teachers. The differentiation of the levels of influence among the future primary school teachers and primary teachers was carried out in order to maximize effectiveness in inclusive competency formation. The process of development and application of the key competences formed in the practical activity of students is revealed.*

***Key words:** forming pedagogical competences, primary inclusive school, school teachers, inclusive competence.*

Для реалізації педагогічного процесу подолання нейроатипічних порушень та гармонійного включення дитини з особливими освітніми потребами до системи шкільного навчання та виховання були розроблені принципи інклюзивної складової, які, однак, потребують удосконалення. Розроблення інноваційних педагогічних принципів, методологічних засад, концептуальних положень та складання індивідуального плану зі стратегією розвитку дитини з особливими освітніми потребами допоможе Україні, як члену міжнародної спільноти, перейти до нової світоглядної парадигми, яка закріплена у міжнародному законодавстві та сформувати нову інклюзивну культуру. Реалізація компонентів стратегії розвитку дитини з особливими потребами здійснюється через зформовані психолого-педагогічні компетентності педагогів. І тому формування педагогічних компетентностей майбутніх вчителів початкової школи та визначення особливостей інклю-

зивної освіти, носить пріоритетний характер розвитку Нової української школи – ключової реформи Міністерства освіти і науки України.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що над проблемою розвитку інклюзивної освіти працювали психологи С. Грабовська, Д. Єрмолаєв, Є. Клепцова, Є. Кулакова, педагоги А. Колупаєва, А. Сбруєва, К. Косова, Ю. Остроушко, І. Андрусєва, С. Здрагат, Д. Дешлер, О. Таранченко, З. Шевців, О. Богословська, А. Валицька), дефектологи І. Константинова, М. Назарова, Ю. Пінчук, А. Анісімова, Р. Аслаєва, Т. Дегтяренко та фахівці з корекційної педагогіки А. Гонєєв, Л. Коров'якова, Н. Малофєєв, П. Таланчук, В. Кашченко, Є. Мастюкова, Є. Бондар.

На особливу увагу заслуговують наукові дослідження А. Колупаєвої, О. Расказової, Л. Будяк, О. Василенко, Г. Першко, М. Захарчук. Окрім того, проблема інклюзивного навчання широко представлена науковими доробками закордонних учених, що вивчали: професійну підготовку вчителя до роботи в інклюзивному закладі навчання, міжнародний досвід інклюзивної освіти: М. Ейнскоу, П. Клоу, С. Коул, Н. Уолдрон, М. Мадж; історію розвитку інклюзивної освіти, соціальний статус людей з особливими потребами: К. Барнз, Л. Бартон, Дж. Себба, М. Ейнскоу; спеціальну освіту для дітей з особливими освітніми потребами: Дж. Корбет, Дж. Ендрюс, Дж. Лупарт; психолого-педагогічну підтримку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних закладах: Г. Денієлз, А. Бауер, Дж. Браун та ін.

Метою нашої статті є дослідження механізмів формування педагогічних компетентностей майбутніх вчителів початкової школи в умовах інклюзивної освіти, оцінка кореляційного впливу взаємовідносин студентів-практикантів та вчителів початкової школи на результат формування інклюзивних компетентностей, а також аналіз результату їх інтегруючої взаємодії на розвиток інклюзивного середовища дітей початкової школи України.

Україна, як член міжнародної спільноти, переходить до нової світоглядної парадигми, а саме «Єдине суспільство, яке включає людей з різноманітними проблемами». Формується нова культурна, психологічна і освітня норма – повага до людей з особливостями розвитку (фізичними, психологічними), яка закріплена міжнародним законодавством на рівні Організації Об'єднаних Націй. Однак, системно про інклюзивну освіту та її педагогічні засади в Україні заговорили лише у 2014 році. У 2017 році в була прийнята нова редакція Закону України «Про освіту», який приділяє цьому питанню значну увагу [1]. Базовим документом для організації інклюзивної освіти в Україні є концепція «Нової української школи» [2], яку затвердила Національна Рада Реформ.

Аналіз вітчизняного законодавства та створення нормативно-правової бази щодо права дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, на освіту, свідчить про те, що інклюзивне навчання посідає особливе місце серед актуальних проблем освіти та психології. Це спонукає українське

суспільство до вирішення важливих питань щодо модернізації існуючої системи освіти в питанні навчання та до використання психологічних засобів корекції нейроатипізмів в рамках інклюзивної освіти в Україні. Педагогічна корекція дітей з особливими потребами в умовах організації інклюзивної освіти – це система заходів, спрямованих на запобігання проявам нейроатипізмів засобами освітнього процесу загальноосвітньої школи.

Педагогічна та психологічна корекція здійснюється в таких сферах шкільного життя [3]: під час уроків; в процесі позакласних виховних заходів; спортивних заходів під час перерви; під час приймання їжі; в процесі підготовки та проведення свят; під час прогулянок дітей; в процесі святкування днів народження дітей класу. Педагогічна корекція нейроатипізмів дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання вирішує завдання актуалізації особистісного потенціалу розвитку дитини; формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішньо шкільної інтеграції; консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

Педагогічна та психологічна корекція в умовах інклюзивного навчання дітей спрямована на створення комплексної системи медико-соціальних, психолого-педагогічних та психотерапевтичних умов, які б сприяли їхній адаптації, реабілітації та особистісному зростанню в соціумі (школі, сім'ї, групі однолітків тощо). На думку А. Колупаєвої, інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [3]. Ураховуючи дослідження вчених, у яких запропоновано складові освітнього середовища установи, Україні необхідно розвивати структуру інклюзивного середовища як простір соціалізації дітей із різними можливостями й особливостями.

Отже, можна стверджувати, що інклюзивна форма освіти дітей із особливими потребами є наразі інноваційним проектом і моделлю навчання та виховання в національному освітньому просторі. Розроблення, впровадження та реалізація цього проекту надзвичайно важливе для загальної та соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими потребами. Утім, організація інклюзивного навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу стикається з низкою проблем, одна з яких неготовність педагогічних працівників, класних керівників та учителів до навчання дітей, які мають особливі освітні проблеми.

Створення педагогічної системи підготовки студентів та додаткової підготовки вчителів початкової школи повинно бути пріоритетним напрямом професійної освіти, в основі якого лежить добір таких методологічних підходів, технологій, форм і методів навчання, зміст яких спрямований на

формування педагогічно-психологічної, соціальної та інклюзивної компетентності вчителя початкової школи для здійснення роботи в інклюзивному середовищі. Вітчизняні вчені метою формування інклюзивної компетентності вважають забезпечення професійної підготовки випускника в умовах ступеневої освіти та його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг.

Відповідно до мети конкретизовано основні завдання формування педагогічної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти [2]: забезпечити оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації; створити умови для становлення професійної культури майбутнього спеціаліста; активізувати формування ключових компетенцій майбутнього вчителя початкової школи; формувати професійну мобільність студентів; організувати методичну, дидактичну підтримку студентів; сформувати соціальну активність на основі особистісних якості та соціальних умінь особистості. Ефективність процесу формування процесу педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в системі ступеневої підготовки залежатиме від повноти реалізації усіх його складових.

Шляхами реалізації цієї концепції дослідники вважають: включення проблематики професійно-педагогічної компетентності до дослідницьких програм та планів навчальних підготовки спеціалістів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем формування педагогічної компетентності; створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів, лабораторій для опрацювання виховних інновацій, розповсюдження передового досвіду творчих педагогічних працівників; корегування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм з метою орієнтації на основні компоненти професійно-педагогічної компетентності, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню професійно-педагогічно компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти; науково-методичне забезпечення підготовки педагогів, соціальних працівників, психологів закладів вищої освіти з урахуванням основних видів компетенцій майбутніх спеціалістів; розробка та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів; розробка й запровадження нових методик навчання та виховання з метою формування конкурентоздатного працівника освітньої галузі; використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого педагогічного досвіду; вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів формування педагогічної компетентності; налагодження контактів з міжнародними організаціями, проведення спільних міжнародних заходів та проєктів з проблем формування професійно-педагогічної компетентності; ефективне застосування інноваційних програм освітніх технологій; науково-методичні розробки з питань стратегії розвитку освітнього процесу, використання інноваційних форм і методів індивідуального чи групового

пошуку; використання творчого потенціалу вчителів-практиків та науковців в удосконаленні освінього процесу.

Отже, створення педагогічної системи підготовки студентів та додаткової підготовки вчителів початкової школи має бути пріоритетним напрямом професійної освіти, в основі якого лежить добір таких методологічних підходів, технологій, форм і методів навчання, зміст яких спрямований на формування педагогічно-психологічної, соціальної та інклюзивної компетентності вчителя для здійснення роботи в інклюзивному середовищі.

Дані емпіричних досліджень підтверджують вплив інтеграційних процесів взаємовідносин майбутніх вчителів початкової школи та педагогічних працівників на формування педагогічних компетентностей майбутніх вчителів початкової школи, а також покращення адаптивних змін інклюзивного середовища початкової школи України, спричинених впливом педагогів.

Дані досліджень доводять, важливість максимальної інтеграції майбутніх педагогів до педагогічного процесу для ефективнішого формування педагогічних компетентностей в умовах інклюзивної освіти. Вирішення поставлених завдань відкрило низку питань, які підкреслюють перспективність наступного вивчення цієї теми.

Узагальнюючі результати проведеного дослідження підходів до формування психолого-педагогічних професійних компетентностей вчителів сучасної початкової школи України з позиції досягнення максимального адаптивного ефекту дитини з особливими освітніми потребами, підтвердили, що створення інноваційного педагогічного процесу в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти є необхідною умовою для забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи й формування в них професійної педагогічної та інклюзивної компетентності для роботи в інклюзивному середовищі.

1. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту» URL: <http://www.osvita-konopor.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html> (дата звернення: 13.09.2019).
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 13.09.2019).
3. Колупасва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: моног. К. «Самміт-книга», 2009. 272 с.
4. Зубарева Т. Г. Компетентностно-ориентированное повышение квалификации специалистов по созданию инклюзивной образовательной среды: автореф. дис. ...канд. пед. наук. Курский гос.ун-т. Курск, 2009. 24 с.
5. Сак Т. В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції: автореф. дис. ...док.псих. наук К.: Актуальна освіта, 2006. 41 с.
6. Шевців З. М. Діагностика сформованості соціально-педагогічної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Херсонського державного університету*. Херсон. Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. LXXIII. Т. 2. С. 127–133.